

KVINNLIG KÖNSTYMPNING

HANDBOK FÖR REGIONAL SAMVERKAN I VÄRMLAND

HAND-
BOK FÖR
REGIONAL
SAMVERKAN I
VÄRMLAND
REVIDERAD
2019

KVINNLIG KÖNSSTYMPNING

UTGIVEN AV
Länsstyrelsen Värmland

TRYCK
Elanders Sverige AB

ISSN
0284-6845

PUBLIKATIONSNUMMER
2019:22

GRAFISK FORM
Josefin Larnemark

ILLUSTRATIONER
Mia Fernau

FOTON
Leah Brickhouse sida 8
Amnesty International sida 28

Fler exemplar kan laddas ner från
www.lansstyrelsen.se/varmland

KVINNLIG KÖNSTYMPNING – HANDBOK FÖR REGIONAL SAMVERKAN I VÄRMLAND

är ett samverkansdokument mellan Region Värmland, Barnahus Värmland och Länsstyrelsen Värmland. Representanter från dessa ingår i arbetsgruppen.

Arbetsgruppen består av representanter från Länsstyrelsen Värmland, Barnhälsovården, mödrahälsovården, Kvinnokliniken, Asyl?? Region Värmland samt från elevmedicinska ?? Karlstads kommun.

INNEHÅLL

GEMENSAMMA DEFINITIONER OCH GRUNDPRINCIPER	5
Vad är kvinnlig könsstympning?	6
Hur många är utsatta?	6
Var förekommer kvinnlig könsstympning?	7
Olika typer av kvinnlig könsstympning	8
Lagstiftning	9
Anmälningsskyldighet	10
Barnets och ungdomens rättigheter	12
Bemötande	12
Behov av tolk	13
FÖREBYGGA	15
Förebyggande arbete inom förskolan och skolan	16
Integrationsarbete med nyanlända i kommunen	16
Hälso- och sjukvårdens förebyggande arbete	18
IDENTIFIERA	19
Identifiera risker i förskolan och skolan	21
Nyanlända/ensamkommande barn/ungdomar i kommunen	21
Nyanlända vuxna i kommunen	22
Upptäcka och identifiera inom hälso- och sjukvården	24
BEHANDLA	25
Behandling och uppföljning	26
KONTAKTER	29
För dig som arbetar inom området	30
Kontaktuppgifter att hänvisa till	33
KÄLLFÖRTECKNING	35
Aktuella lagar och författningar	36
Socialstyrelsen	36
Övriga källor	37

GEMENSAMMA DEFINITIONER OCH GRUNDPRINCIPER

VAD ÄR KVINNLIG KÖNSSTYMPNING?

Med könsstympning av flickor och kvinnor (eller ”kvinnlig könsstympning”) avses alla ingrepp som rör borttagande delvis eller helt av de externa genitalierna eller annan åverkan på de kvinnliga könsdelarna av kulturella eller andra icke-medicinska skäl.¹ Könsstympning av flickor och kvinnor är ett brott mot de grundläggande mänskliga rättigheterna och mot barns rättigheter. Könsstympning är en form av grov misshandel och ett övergrepp mot flickor och kvinnor.

Könsstympning är förbjudet enligt lag i Sverige. Förskolan, skolan, hälso- och sjukvården, socialtjänsten – yrkesverksamma inom alla myndigheter är skyldiga att följa svensk lagstiftning med bland annat [barnkonventionen](#). Barnets bästa ska alltid vara i fokus.² Med barn avses alla upp till 18 år. Åldern på de flickor som utsätts för könsstympning varierar mellan och inom länder. Merparten av alla könsstympningar görs på flickor under fem år, ibland görs ingreppet på spädbarn och ibland på flickor i sex till sju års ålder. Även äldre flickor och vuxna kvinnor kan bli utsatta för könsstympning.

Utdrag ur UNICEF:s information om kvinnlig könsstympning

- ”Könsstympning av flickor och kvinnor är en livsfarlig sedvänja som ger men för livet.
- Fler än två miljoner flickor i åldrarna 4-11 år könsstympas varje år världen över.
- Könsstympning ses ofta som en nödvändighet för äktenskap, då ingreppet tros bevara en flickas oskuld innan giftermålet. Det är också ett sätt att kontrollera kvinnornas sexualitet.
- Könsstympning medför långsiktiga fysiska och känslomässiga konsekvenser. Svår smärta, stress, infektioner och psykisk ohälsa kan uppstå efter ingreppet, liksom kraftiga blödningar (...) och död.”

UNICEF (2014) www.unicef.se/fakta/kvinnligkoesstympning

HUR MÅNGA ÄR UTSATTA?

Socialstyrelsen har 2014 kartlagt omfattningen och uppskattar att antalet flickor och kvinnor som kan ha varit utsatta för könsstympning är 38 000 i Sverige. Det innebär att 1000 flickor och kvinnor i Värmland kan ha varit utsatta eller riskerar att bli utsatta för kvinnlig könsstympning.

¹ Världshälsoorganisationen WHO (2016) www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/

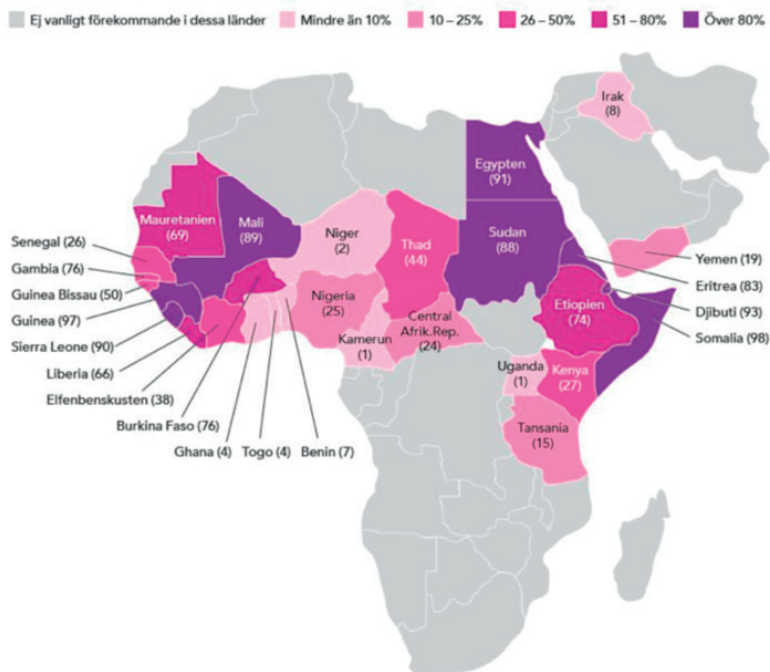
² Länsstyrelsen Östergötland (2016) www.hedersfortryck.se

VAR FÖREKOMMER KVINNLIG KÖNSSTYMPNING?

Kvinnlig könsstympning är en tradition som har funnits länge. Den är inte kopplad till en särskild religion och inte heller påbjuden i någon religiös skrift. Könsstympning av flickor och kvinnor förekommer på många håll runt om i världen, från Indonesien i öst till Peru i väst. Migration gör att könsstympning förekommer så gott som överallt i världen. Idag uppskattas antalet till 30 länder i Afrika samt några länder i mellanöstern och Asien (se de länder som är markerade med grå färg på kartan nedanför). Somalia, Etiopien, Eritrea, Egypten och Gambia listas som de länder där kvinnlig könsstympning är vanligast samt mellanöstern såsom Oman, Saudiarabien, Irak och Förenade Arabemiraten.

Svenska organisationer som arbetar förebyggande är RISK (Riksföreningen stoppa kvinnlig könsstympning), Rädda barnen, Amnesty och RFSU (Riksförbundet för sexuell upplysning). Internationellt arbetar UNICEF (The United Nations Children's Fund) och UNFPA (The United Nations Population Fund). Amnesty International och Tostan är organisationer som jobbar i många afrikanska länder.³

Förekomst av könsstympning av flickor och kvinnor (UNICEF, 2013)

³ Socialstyrelsen (2015) Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning – en uppskattning av antalet; www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2015-1-32.pdf. Artikelnummer: 2015-1-32

OLIKA TYPER AV KVINNLIG KÖNSSTYMPNING

Kvinnlig könsstympning innebär att hela eller delar av könsorganet skärs bort. Det förekommer fyra olika typer av könsstympning enligt WHO:s definition:

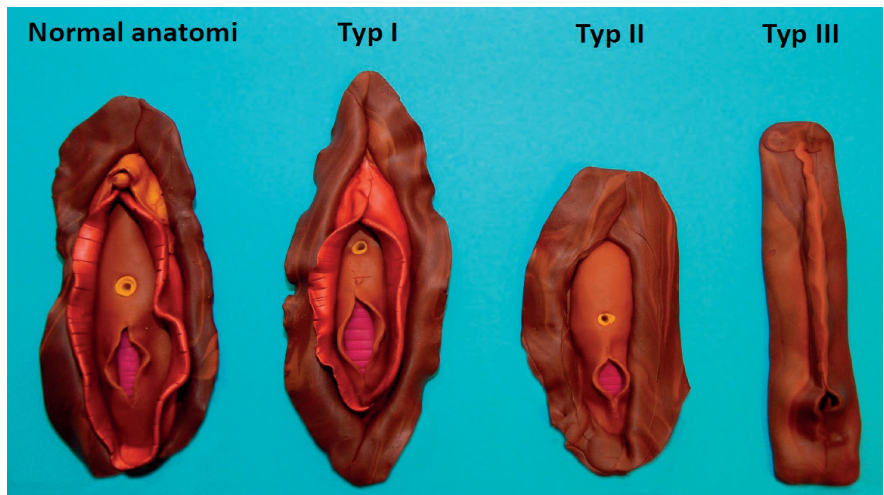
Typ I. Borttagande/excision av förhuden runt klitoris och/eller del av eller hela synliga klitoris.

Typ II. Partiellt eller totalt borttagande av klitoris samt av de inre blygläpparna, med eller utan borttagande av de yttre blygläpparna.

Typ III. Försnävning av vaginalöppningen genom borttagande och hopfästande av de inre och/eller de yttre blygläpparna, med eller utan borttagande av klitoris. En liten öppning lämnas längst ner mot anus så att urin och menstruationsblod kan rinna ut. Denna typ kallas även infibulation eller faraonisk omskärelse.

Typ IV. Andra skadliga ingrepp på de kvinnliga könsdelarna, exempelvis prickning, snittning, skrapning, frätning och brännande. Anatomien kan se normal ut och illustreras därför inte på bilden nedanför.

Ungefär 90 procent av alla könsstympningar gäller typ I, II och IV, cirka tio procent för typ III (WHO 2017).

Modeller av Leah Brickhouse 2016

LAGSTIFTNING

Sverige har sedan 1982 en lag ([Lag 1982:316](#)) mot kvinnlig könsstympning med förbud mot könsstympning av kvinnor. Könsstympning får inte utföras även om samtycke lämnats till ingreppet eller om ingreppet sker utomlands. Den som bryter mot denna lag kan dömas till fängelse i högst fyra år. Grova förseelser som medför livsfara eller allvarlig sjukdom kan medföra fängelsestraff i lägst två år och högst tio år.

Den svenska lagen gör också den vuxne ansvarig om ett barn förs till ett annat land för att få ingreppet gjort. Lagen gäller även om ingreppet utförs i ett land som saknar förbud mot kvinnlig könsstympning. När det gäller barn finns en anmälningsskyldighet för den som upptäcker att ett barn far illa och även vid misstanke om att ett barn far illa. Detta är reglerat i 14 kap. 1 § [Socialtjänstlagen](#).⁴

I 21 § Sekretessen enligt 25 kap. 1 §, 2 § andra stycket och 3-5 §§, 26 kap. 1, 3, 4 och 6 §§ samt 33 kap. 2 § hindrar inte att en uppgift lämnas till en åklagarmyndighet eller Polismyndigheten, om uppgiften angår misstanke om brott som riktats mot någon som inte har fyllt arton år och det är fråga om brott som avses i 2. lagen ([1982:316](#)) med förbud mot könsstympning av kvinnor. Lag (2014:633).⁵

Utdrag ur lag (1982:316) om kvinnlig könsstympning

- 1 § Ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympta dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstympning) får inte utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte. Lag (1998:407).
- 2 § Den som bryter mot 1 § döms till fängelse i lägst och högst sex år. Är brottet med hänsyn till omständigheterna mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.
- Är brottet grovt, döms till fängelse i lägst fem och högst tio år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om könsstympningen är särskilt omfattande eller om gärningen har orsakat livsfara eller allvarlig sjukdom eller om gärningsmannen i annat fall har visat synnerlig hänsynslöshet. För försök, förberedelse och stämpling samt underlåtenhet att avslöja brott döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken. Lag (1998:407).
- 3 § Den som har begått brott enligt denna lag döms vid svensk domstol även om 2 kap. 2 eller 3 § brottsbalken inte är tillämplig. Bestämmelser om krav på tillstånd att väcka åtal i vissa fall finns i 2 kap. 5 § brottsbalken. Lag (1999:267).

Sfs nr: 1982:316. Departement/myndighet: Socialdepartementet. Utfärdad: 1982-05-27. Ändrad: t.o.m. sfs 1999:267. Ändringsregister: sfsr. Källa: Regeringskansliet/Lagrummet

⁴ [Socialtjänstlag \(2001:453\)](#)

⁵ [Offentlighet och sekretesslag \(2009:400\)](#)

ANMÄLNINGSSKYLDIGHET

Lagstiftningen är mycket tydlig när det gäller anmälningsskyldigheten. Enligt 14 kap. 1 § Socialtjänstlagen (SoL) är myndigheter och yrkesverksamma inom bland annat förskolan, skolan, socialtjänsten samt hälso- och sjukvården skyldiga att genast anmäla till socialtjänsten om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Detta omfattar kännedom eller misstanke om att en flicka riskerar att bli könsstympad eller om en flicka är könsstympad och behöver stöd eller vård på grund av det.⁶ En särskild riskfaktor för att vara eller bli utsatt för könsstympning är när det finns familjemedlemmar som är utsatta, som till exempel flickans/kvinnans mor eller systrar. I mötet med en kvinna som har blivit utsatt är det viktigt att fråga efter eventuella döttrar eller minderåriga syskon som riskera att bli utsatta.

Verksamheter kan lämna ut ett dokument om förbud mot könsstympning enligt svensk lag som stöd till föräldrarna vid eventuell påtryckning från släktingar i hemlandet om att genomföra könsstympning⁷. Vid kännedom om resa till hemlandet ska könsstympning tas upp i samtal och tid för undersökning ska, av en barnläkare, barnmorska eller gynekolog, erbjudas vid hemkomsten.

Myter och felaktiga fördomar om kvinnlig könsstympning

- Det är INTE kopplat till någon särskild religion.
- Könsstympning utförs INTE av utbildad sjukvårdspersonal med steriliserad medicinsk utrustning på ett sjukhus. Ingreppet görs oftast utomhus helt utan bedövning med frätande vätska, en kniv, glasskärva, slipad sten, ett rakblad eller locktill en konservburk.
- Det görs INTE av män utan det är kvinnor som håller ner flickan och utför ingreppet.
- Majoriteten av de som könsstympas är INTE kvinnor utan små flickor eller spädbarn.
- Det blir INTE allt ovanligare med kvinnlig könsstympning, tvärtom tillkommer allt fler länder på listan där detta förekommer.
- Detta sker INTE bara i Afrika utan utförs även i länder som Indonesien och Peru.
- Kvinnlig könsstympning är förbjudet i Sverige och INTE lagligt även om ingreppet utförs utomlands i ett land där det är tillåtet.
- Många flickor och kvinnor överlever INTE ingreppet utan dör av infektioner eller blodförlust när benen snöras ihop.

BARNETS OCH UNGDOMENS RÄTTIGHETER

Föräldrabalken (FB) och barnkonventionen anger att barnets egna åsikter ska tillmätas allt större betydelse i takt med stigande ålder och mognad. Hälso- och sjukvårdslagstiftning ska parallellt tillämpas med föräldrabalkens bestämmelser om vårdnadshavarens ansvar och barnets växande autonomi när vårdåtgärder för barn aktualiseras. Självbestämmanderätten hänger samman med barnets mognad i relation till det aktuella beslutets svårighet och betydelse. Det är hälso- och sjukvårdspersonalen som i första hand får bedöma om den minderåriga patienten kan anses ha den mognad som krävs för att ta ställning till den aktuella vårdfrågan.

För hälso- och sjukvården gäller följande

- Barn som är i behov av vård på grund av en könsstympling måste ges rätten till adekvata insatser.
- I de fall barnet har uppnått egen mognad ska vården möjliggöras utan krav på tillåtelse från vårdnadshavare.
- I de fall barnet inte vågar informera vårdnadshavare, men är i behov av adekvat vårdinsats och inte uppnått tillräcklig mognad för att få vård på egen hand, är det viktigt att involvera socialtjänsten.

BEMÖTANDE

Könsstympling kan vara relaterat till andra former av våld varför ett psykosocialt omhändertagande är viktigt. En förutsättning är att få till stånd en förtroendefull relation som grund i samtalet. Bedömning av flickans eller kvinnans psykiska mående och uttryck för psykisk ohälsa görs i samband med besök. Det som eventuellt väcks hos flickan eller kvinnan vid den fysiska behandlingen måste omhändertas.

Att flickan eller den unga kvinnan får ett empatiskt ålders- och utvecklingsmässigt adekvat bemötande är en viktig grund för den fortsatta kontakten. Så är även ett aktivt lyssnande samt att hon blir bekräftad i sina upplevelser. I samtalen med flickan eller kvinnan bör begreppet kvinnlig omskärelse användas istället för könsstympling då personer som är utsatta lättare kan identifiera sig med definitionen omskärelse.

Att komma ihåg vid arbetet med könsstympade flickor under 18 år

- Tillitsproblematik till vuxna kan ha utvecklats efter könsstympningen eftersom det vanligtvis är en vuxen anknytningsperson som bestämt att övergreppet skulle ske. Denna problematik överförs lätt till andra vuxna, till exempel till hälso- och sjukvårdspersonal.
- Om en anhörig är med vid besöket bör flickan tillfrågas i enskildhet om hon vill att denne ska vara med vid undersökningen. I de fall flickan uttrycker att undersökningen ska göras enskilt på henne kan man hänvisa till FN:s barnkonvention artikel 16 om barns rätt till privatliv och hälso- och sjukvårdens etiska riktlinjer att inte göra undersökning i närvaro av annan än patienten själv.
- Total sekretess gentemot föräldrar kan aldrig helt utlovas, men starkare sekretess gentemot föräldrarna kan hävdas beroende på barnets ålder och mognad (1177.se). Att tänka på är att föräldrar kan se sitt barns journal via 1177.se upp till det att barnet fyllt 13 år. Journalkopia och läkemedelslista kan begäras ut av föräldrar till dess barnet är myndigt. Menprovning bör alltid göras i varje fall om föräldrar ska vara delaktiga eller ej.
- I vissa fall kan kommunens socialtjänst behöva kopplas in som stöd eller för att träda in i vårdnadshavares ställe.
- I de fall det föreligger motiv för att dokumentation ej bör synas i journal eller 1177.se kan dokumentationen göras i mallen *Våldsutsatthet eller Oro för att barn far illa*.

FÖREBYGGA

FÖREBYGGANDE ARBETE INOM FÖRSKOLAN OCH SKOLAN

Förskolan och skolan ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Var och en som verkar inom förskolan och skolan ska också främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla.⁹

Elevhälsans målsättning är att stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål. Det görs främst genom att arbeta hälsofrämjande och förebyggande. I det främjande och förebyggande arbetet ingår att undervisa och stödja elever samt närstående, både i grupp och individuellt samt vid behov motivera till förändring. Elevhälsan är frivillig och kostnadsfri för alla elever.¹⁰

Elevhälsans förebyggande arbete

- I samverkan med elever, vårdnadshavare och skolans övriga personal arbeta för att ge eleverna kunskap om FN:s konvention om barns rättigheter och grundläggande mänskliga rättigheter som bidrar till god hälsa och utveckling.
- Förebygga riskförhållanden och tidigt uppmärksamma och åtgärda situationer där barn misstänks riskera att utsättas för könsstymning.
- Ge handledning och konsultation till skolans övriga personal för att förebygga och upptäcka könsstymning.

INTEGRATIONSARBETE MED NYANLÄNDA I KOMMUNEN

I integrationsarbetet med nyanlända vuxna ingår samhällsorientering med bland annat information om hur lagstiftningen i Sverige ser på våld i nära relation och barnaga. Det är viktigt att inom detta område även arbeta förebyggande med de vuxna som har utsatts för könsstymning för att de inte ska föra denna tradition vidare. Man bör informera om att det är olagligt i Sverige men framförallt arbeta med att bryta föreställningar som många bär med sig om att detta är nödvändigt för att kunna bli gift och försörd.

⁹ Läroplan för grundskola, förskoleklassen och fritidshemmet 2011:1; Skolans värdegrund och uppdrag och läroplan för gymnasieskolan 2011; 1 Skolans värdegrund och uppgifter
¹⁰ Socialstyrelsen och Skolverket (2014) Vägledning för elevhälsan

HÄLSO- OCH SJUKVÅRDENS FÖREBYGGANDE ARBETE

Hälsa- och sjukvårdens uppdrag är att medicinskt förebygga, utreda och behandla skador och sjukdomar. Målet för hälsa- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Vården ska ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Den som har det största behovet av hälsa- och sjukvård ska ges företräde till vården.

Inom hälsa- och sjukvården finns det möjlighet att identifiera risksituationer för könsstymning vid vårdcentral inklusive barnmorskemottagning, barnavårdscentral, familjecentral, ungdomsmottagning och asylmottagning. Inom dessa verksamheter kan samtal hållas om könsstymning. Samtalen kan handla om traditioner, kulturer, egen inställning, lagstiftning som förbjuder könsstymning och eventuella risksituationer.

All personal inom hälsa- och sjukvården som möter personer och familjer där det finns risk för att flickor och kvinnor är eller kan bli utsatta för könsstymning ska ha tillräckliga kunskaper för att:

- fråga,
- ge information om lagstiftning,
- förmedla möjlighet att få hjälp,
- hänvisa/remittera till rätt instans samt
- vid behov göra uppföljning.

IDENTIFIERA

IDENTIFIERA RISKER I FÖRSKOLAN OCH SKOLAN

Personal i förskolan och skolan ska vara vaksam på varningssignaler om att könsstymning är på väg att hända eller har hänt. Det kan vara subtila signaler såsom hög skolfrånvaro, frånvaro från idrottslektioner, utökad ledighet, förberedelser för speciella ceremonier och förfrågningar om vaccinationer eller andra resevacciner eller antimalariamedel.¹¹ Alla elever erbjuds ett hälsobesök som består av hälsokontroller samt ett hälsosamtal i förskoleklass, årskurs 2, 4 och 7 samt på gymnasiet i årskurs 1. Vid hälsobesöken ska skolsköterskan identifiera problem eller symtom hos eleven som kan vara tecken på könsstymning och som kan innebära behov av ytterligare insatser.

Medicinska elevhälsan erbjuder enklare sjukvårdsinsatser, exempelvis öppen mottagning. Det är ett sätt att vara tillgänglig för eleverna och därmed kunna identifiera olika hälsorisker och hälsoproblem. Signaler på att könsstymning har ägt rum kan vara långvariga och täta besök på toaletten i skolan, undvikande av sport och plötsliga beteendeförändringar hos eleven. Särskild uppmärksamhet riktas mot flickor från de länder där könsstymning är vanligt. Överenskommelse för samverkan finns mellan medicinska elevhälsan och övrig hälso- och sjukvård.

NYANLÄNDA/ENSAMKOMMANDE BARN/UNGDOMAR I KOMMUNEN

De ungdomar som kommit ensamma till Sverige utreds och kartläggs av boendepersonal och myndighetsutövarer. I samtalen ingår att fråga om könsstymning och/eller andra övergrepp som barnet kan ha utsatts för i hemlandet eller under resan hit. Det är också viktigt att vara fortsatt uppmärksam på tecken eller symtom på ohälsa/besvär, då ungdomen kan ha valt att inte berätta i de första samtalen eller inte förstått frågorna.

En orosanmälan till socialtjänsten gällande ett barns hälsa och utveckling leder alltid till en förhandsbedömning som ska ske inom 14 dagar. Därefter tas beslut om att inleda utredning enligt 11 kap 1 § SoL eller inte. En utredning inleds dock alltid då det gäller barn som misstänks ha utsatts för våld. Socialtjänsten har möjlighet att samtala med den unge utan att vårdnadshavarna har kontaktats utifrån särskilda skäl såsom misstanke om hedersrelaterad problematik och våld. Samtalet syftar till att få information för att kunna göra en bedömning kring barnets behov av skydd. När det handlar om hedersrelaterat förtryck påverkar detta behovet av skydd och hur man bör agera i ärendet.

¹¹ Socialstyrelsen (2016) www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/konsstymningavflickorochkvinnor

Det är viktigt att socialtjänsten har ett säkerhetstänkande och arbetssätt som underlättar för barnen i situationer som kan vara riskfyllda. Om en flicka riskerar att bli eller har blivit könsstympad ska en utredning inledas för att bedöma behovet av skydd och stöd. Socialtjänsten ska polisanmäla om brottet begåtts i Sverige eller flickan vistas i Sverige och tagits utomlands för att könsstympas.

Om det i förhandsbedömning/utredning framkommer allvarliga uppgifter som kräver omedelbart skydd för flickan kan socialtjänsten ansöka om omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU.

Flickor som redan har utsatts för könsstympning och har fysiska och/eller psykiska besvär utifrån detta behöver utredas i samverkan med hälso- och sjukvården då de har rätt till en god vård och ett bra bemötande. Om det framkommer att deras behov av hälsa och utveckling inte tillgodoses av vårdnadshavarna och det saknas samarbete till en förändring kan socialtjänsten överväga att ansöka om tvingande insatser för skydd och stöd.

NYANLÄNDA VUXNA I KOMMUNEN

Socialtjänsten ska utan dröjsmål aktualisera ärenden som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Socialtjänsten får inte bedriva en utredning eller ta kontakt med någon utomstående mot dess vilja. Det är dock viktigt att dokumentera vilken information, vilka eventuella rekommendationer samt vilka erbjudanden som getts. Socialtjänsten bör i alla typer av ärenden som rör våldsbrott och hedersrelaterade brott göra en hot- och riskbedömning. Med utgångspunkt från den kan socialtjänsten bedöma det fortsatta behovet av insatser på kort och lång sikt.

Kvinnor kan behöva uppmärksammas på att det finns möjligheter att få hjälp om de har specifika besvär av en könsstympning och de kan behöva aktiv hjälp att kontakta hälso- och sjukvården. Framkommer det att de innan de fyllt 18 år har könsstympats i Sverige eller tagits utomlands för att göra detta är det ett brott. Preskriptionstiden för könsstympning börjar löpa från den dag kvinnan fyller 18 år (om brottet begåtts innan 18-årsdagen) och sträcker sig tio år fram.

UPPTÄCKA OCH IDENTIFIERA INOM HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN

Flickor och kvinnor som är könsstympade kan identifieras inom alla verksamheter vid hälso- och sjukvården. En ambition är att personal som möter flickor och kvinnor har kunskap om symtom som kan vara föranledda av könsstympling. Alla verksamheter ska känna sig trygga med att handlägga dessa besvär och remittera vidare vid behov. Om gynekologisk undersökning anses vara befogad ska personalen ge ett adekvat omhändertagande.

Exempel på långsiktiga konsekvenser av kvinnlig könsstympling

- kronisk smärta och värk i underlivet
- klåda
- ärrbildning med inskränkt motionsförmåga (ärret stramar)
- cystor i underlivet
- återkommande underlivsinfektioner (urinvägar, vagina)
- bestående blåstömningssvårigheter
- urinläckage
- menssmärtor
- samlagssmärta
- svårigheter att bli gravid
- graviditets- och förlossningskomplikationer.

En flicka/kvinna som är utsatt för könsstympling (framförallt typ I, II eller IV) behöver inte ha långsiktiga fysiska besvär, utan kan endast ha psykiska och sociala följder. Dessa kan innebära rädsla, oro, ilska, sorg, förvirring, likgiltighet, depression och depressivt beteende. Vissa upplever mardrömmar och svårigheter att sova, skuld känslor eller psykosomatiska symtom (exempelvis magsmärter eller ryggsmärter).

BEHANDLA

BEHANDLING OCH UPPFÖLJNING

Beroende på typ av besvär kan olika behandlingar och uppföljningar krävas. Vid psykiska och fysiska besvär kan flickor och kvinnor söka vård på en vårdcentral, barnmorskemottagning, barnavårdscentral, ungdomsmottagning eller medicinska elevhälsan för att eventuellt remitteras eller hänvisas vidare utifrån besvär. Överenskommelse för samverkan finns mellan medicinska elevhälsan och övrig hälso-och sjukvård.

Särskild kompetens kring behandling av fysiska följder av könsstympning finns inom kvinnosjukvården. Flickor och kvinnor som har blivit utsatta för könsstympning typ III enligt WHO kan bli hjälpta genom en öppningsoperation så att mensblod och urin lättare kan passera och tidigare menssmärtor samt återkommande urinvägsinfektioner kan upphöra. Det möjliggör eller underlättar även att genomföra omslutande samlag. En öppningsoperation besparar den utsatta onödigt lidande men kan innebära sociala följder.

Exempel på behandlingar som kan vara aktuella

- Kurator vid behov av samtalsstöd.
- Remiss till barnpsykiatri, vuxenpsykiatri eller Centrum för Traumatisk Stress vid behov av traumabehandling.
- Stöd till flickan eller kvinnan för att informera exempelvis partner, förälder, skola eller arbetsplats om hur konsekvenserna av könsstympningen har påverkat henne för att skapa förståelse för hennes situation, problematik och mående.
- Fysiska besvär som till exempel urinvägsinfektioner, lätta psykiska samt psykosomatiska besvär relaterade till könsstympningen som till exempel sömnbesvär eller hjärtklappning kan i första hand hanteras via allmänläkare.
- Vid behov kan sexualterapeut kopplas in.

Om flickan eller kvinnan uttrycker önskemål om att genomgå en öppningsoperation eller om en sådan rekommenderas utifrån patientens besvär kan remiss till kvinnosjukvården vid Centralsjukhuset i Karlstad skrivas för mottagningsbesök och vidare diskussion.

Annan medicinsk behandling som finns tillgänglig är rekonstruktion av klitoris. Goda resultat avseende utseendet efter denna kirurgi finns och även möjlighet till funktionsförbättring föreligger. Rekonstruktion av klitoris kan resultera i minskad smärta och bättre sexuell funktion. Rekonstruktionen kan även ha positiva psykologiska effekter. För närvarande (april 2016) bedrivs denna operativa verksamhet endast vid Kliniken för Rekonstruktiv Plastikkirurgi på Karolinska Universitetssjukhuset i Solna, Stockholm. Remittering dit sker via kvinnosjukvården vid Centralsjukhuset i Karlstad.

Den ihopsydda rosen från Amnesty Internationals information om kvinnlig könsstympning.

KONTAKTER

FÖR DIG SOM ARBETAR INOM OMRÅDET

	TELEFONNUMMER	WEBBPLATS	E-POST
Barnahus Värmland	054-540 49 09/540 49 11	www.karlstad.se	karlstadskommun@karlstad.se
Region Värmland	010-831 50 00	www.regionvarmland.se	
Polisområde Värmland	114 14	www.polisen.se	registrator.bergslagen@polisen.se

SOCIALTJÄNSTER

På kontorstid sök arbetsledare eller socialsekreterare via växel. På icke kontorstid sök socialjour, socialtjänstens ordförande eller polis.

Arvika kommun	0570-816 00	www.arvika.se	arvika.kommun@arvika.se
Eda kommun	0571-281 00	www.eda.se	kommun@eda.se
Filipstads kommun	0590-611 00	www.filipstad.se	kommun@filipstad.se
Forshaga kommun	054-17 20 00	www.forshaga.se	kommun@forshaga.se
Grums kommun	0555-420 00	www.grums.se	kommunstyrelse@grums.se
Hagfors kommun	0563-185 00	www.hagfors.se	kommun@hagfors.se
Hammarö kommun	054-51 50 00	www.hammaro.se	kommun@hammaro.se
Karlstads kommun	054-540 00 00	www.karlstad.se	karlstadskommun@karlstad.se
Kils kommun	0554-191 00	www.kil.se	kommun@kil.se
Kristinehamns kommun	0550-880 00	www.kristinehamn.se	kommunen@kristinehamn.se

Munkfors kommun	0563-54 10 00	www.munkfors.se	kommun@munkfors.se
Storfors kommun	0550-651 00	www.storfors.se	storfors.kommun@storfors.se
Sunne kommun	0565-160 00	www.sunne.se	kommun@sunne.se
Säffle kommun	0533-68 10 00	www.saffle.se	kommun@saffle.se
Torsby kommun	0560-160 00	www.torsby.se	torsby.kommun@torsby.se
Årjängs kommun	0573-141 00	www.arjang.se	kommun@arjang.se
Nationellt kompetensteam - konsultativt stöd hedersrelaterat våld och förtryck Länsstyrelsen Östergötland	010-223 57 60	www.hedersfortryck.se/ kompetensteamet/	social.hallbarhet.ostergotland@ lansstyrelsen.se
TRIS (Tjejeers rätt i samhället)	0774-40 66 00	www.tris.se	info@tris.se
Socialstyrelsen	075-247 30 00	www.socialstyrelsen.se/ valds-ochbrottsrelaterade- fragor/konsystympningav- flickorochkvinnor	socialstyrelsen@socialstyrelsen.se
Inspektionen för vård och omsorg (IVO)	010-788 50 00	www.ivo.se	registrator@ivo.se

FÖR DIG SOM ARBETAR INOM OMRÅDET	TELEFONNUMMER	WEBBPLATS	E-POST
Nationellt centrum för kvinnofrid	018-471 00 00	www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/konststymning/	info@nck.uu.se
Somaya - telefonjour på åtta språk	020-81 82 83	www.somaya.se	info@somaya.se
UNICEF Sverige	08-692 25 00	www.unicef.se/fakta/kvinnlig-konststymning	unicef@unicef.se

KONTAKTUPPGIFTER ATT HÄNVISA TILL
Barnombudsmannen

TELEFONNUMMER

020-23 10 10

WEBBPLATS

www.barnombudsmannen.se

E-POST

info@barnombudsmannen.se

Vårdguiden

1177

www.1177.se

BROTTSOFFERJOUREN I VÄRMLAND

Värmland

054-18 28 88

www.varmland.boj.se

info@varmland.boj.se

Östra Värmland

0550-122 20

www.ostravarmland.boj.se

info@ostravarmland.boj.se

UMO (ungdomsmottagning på nätet)

info@umo.se

[www.umo.se/Kroppen/Tjejers-
underliv/Konssympning---omskuren-
tjei/](http://www.umo.se/Kroppen/Tjejers-
underliv/Konssympning---omskuren-
tjei/)

Första Linjen ska alla vara med?

BRIS - vuxen

08-598 888 00

www.bris.se

info@bris.se

BRIS - barnens hjälptelefon

116 111

www.bris.se

info@bris.se

KVINNOJOURER I VÄRRMLAND	TELEFONNUMMER	WEBBPLATS	E-POST
Alla Kvinnohus Karlstad	054-18 30 34	www.karlstadskvinnojour.se	akh.karlstad@roks.se
Clarajouren Årjäng	0730-61 29 06	www.clarajouren.n.nu	clarajouren@hotmail.com
Kvinnojouren Eva Arvika/Eda	070-537 95 67	www.kvinnojureneva.wordpress.com	eva.arvika@roks.se
Kvinnojouren Duvkullan Hagfors/Munkfors	073-807 16 07, 073-807 22 69		rosa.carlbrink@telia.com
Kvinnojouren Filipstad och Storfors	0590-122 21	www.filipstad.kvinnojouren.se	kvinnojouren.filipstad@telia.com
Kvinnojouren Frida Säfte/Ämål	0533-68 17 36	www.kvinnojourenfrida.se	frida@kvinnojourenfrida.se
Kvinnojouren Sunne	0565-141 94		sunne@roks.se
Kvinnojouren Torsby Klarälvdalen	0560-146 44, 070-523 81 40		kvinnojourentorsby@hotmail.com
Tjejjouren Karlstad	072-746 67 61	www.karlstad.tjejjouren.se	karlstads_tjejjour@hotmail.com
Tjejjouren Miriam, chatt torsdagar 19-21		www.tjejjourenmiriam.se	info@tjejjourenmiriam.se
Tjejjouren Torsby, chatt tisdagar 19-21	070-340 06 51	www.unizonjouren.se/tjejjouren-torsby	tjejjourentorsby@hotmail.com
Samtalsakuten	054-18 00 50	www.karlstad.se	samtalsakuten@karlstad.se
RFSL Värmland	054-15 20 90	www.rfsi.se/varmland	info@varmland.rfsi.se

KÄLLFÖRTECKNING

AKTUELLA LAGAR OCH FÖRFATTNINGAR

Föräldrabalk (1949:381)

Hälsa och sjukvårdslag (1982:763)

Lag (1982:316) med förbud mot könsstymning av kvinnor

Lag om ändring i lagen (1982:316) med förbud mot omskärelse av kvinnor

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Läroplan för grundskola, förskoleklassen och fritidshemmet 2011:1; Skolans värdegrund och uppdrag och läroplan för gymnasieskolan 2011:1 Skolans värdegrund och uppgifter

Offentlighet och sekretesslag (2009:400)

Patientlag (2014:821)

Sfs nr: 1982:316. Departement/myndighet: Socialdepartementet. Utfärdad: 1982-05-27. Ändrad: t.o.m. sfs 1999:267. Ändringsregister: sfsr. Källa: Regeringskansliet/Lagrummet

Skollag (2010:800)

Socialtjänstlag (2001:453)

SOCIALSTYRELSEN

Socialstyrelsen (2014) Barn som far illa eller riskerar att fara illa. En vägledning för hälso- och sjukvården samt tandvården gällande anmälningsskyldighet och ansvar. Artikelnummer 2014-10-4. ISBN 978-91-7555-209-5

Socialstyrelsen och Skolverket (2014) Vägledning för elevhälsan

Socialstyrelsen (2015) Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstymning – en uppskattning av antalet; www.socialstyrelsen.se/publikationer2015/2015-1-32. Artikelnummer: 2015-1-32

Socialstyrelsen (2016) www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/konsstymningavflickorochkvinnor

ÖVRIGA KÄLLOR

FN:s barnkonvention (1989) www.unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen

Länsstyrelsen Värmland (2016) www.lansstyrelsen.se/varmland/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/manskliga-rattigheter/rel-heder/Lagutdrag_uppdaterat.pdf

Länsstyrelsen Östergötland (2016) www.hedersfortryck.se

UNICEF (2014) www.unicef.se/fakta/kvinnligkonsstympling

WHO (2016) www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/

Kvinnlig könsstympning är förbjudet i Sverige. Det gäller även om ingreppet utförs utomlands i ett land där det är tillåtet. Kvinnlig könsstympning är ett brott mot de mänskliga rättigheterna och konventionen om barns rättigheter.

Denna handbok riktar sig till personal inom hälso- och sjukvård, elevhälsa, socialtjänst och andra berörda myndigheter och ideella föreningar som kommer i kontakt med personer som kan ha utsatts eller riskerar att bli könsstympade.